

Ключевые слова: частное, публичное, «обсценное», фальсификация.

K. Honcharenko

BOUNDARIES OF PRIVATE AND PUBLIC IN THE INFORMATION SPACE

Introduction. In modern philosophical discourse, the concepts of public and private are losing their legitimacy, and thus acquiring the status of obscenity. **The aim** of the study is to reveal the meaning of the concept of "obscene" as one that demonstrates the mechanisms of merging private and public. **The tasks** of the study are to analyse the definition, features and specifics of the private and public in the philosophical concept of J. Baudrillard and to reveal the meaning of the concept of "obscene". **The methodological basis** of the work is the analysis, textual reconstruction and interpretation methods. **Discussion.** The distinction between private and public has always been critical for the research format and practical manifestation, in particular, the communication processes of the information space. The importance of these two elements – private and public – is determined by their status of a special factor and a socio-cultural background. Jean Baudrillard proceeds from the fact that there is no longer a clear distinction between "stage" and "backstage", there is no clear idea of the limits of anything. Whether social, or political, or theatrical phenomenon – anything has lost its place, and its meaning. The "backstage" of all these phenomena comes on the scene being actually devalued, and along with it mystery and curiosity to look "for" depreciates too. This, in turn, leads to the fact that we are not able to determine, to distinguish reality from the show for viewers, the truth from falsification. The tendency to devalue and blur borders leads to the fact that there is no possibility to draw a line between public and private space. And as a result, as J. Baudrillard states that one is no longer a performance, the other is no longer a secret. Excessive informatization and the ubiquity of information networks contribute into the situation described above and increase obscenity. Modern information networks, being metastatic, constantly anticipate and predetermine the meaning, or rather produce a "dead" meaning, which acts as a surplus, a supplement of which is always greater and therefore it turns to be a "prosthesis". Information is postulated as "obscene", not because it is too much or too meaningful, but because the information itself has become redundant. **Conclusion.** Today, a person experiences a forced extraversion of the "internal" and a forced invasion of external, which is amplified by the information space.

Key words: private, public, "obscene", falsification.

УДК 502.1:141.319.8(045)

Г. М. Клешня

ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ЯК ФАКТОР АНТРОПОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Національна академія державного управління при Президентіві України

Анотація. В статті окреслюються напрямки трансформації екологічної свідомості в процесі формування екологічного імперативу. Наголошується на недостатньому впливі інституційних змін щодо регулювання природокористування для забезпечення подолання екологічних проблем. Зазначається, що основним інструментом для подолання негативних тенденцій в екологічній сфері є трансформація свідомості суспільства у бік її екологізації, спрямованої на досягнення оптимальної взаємодії суспільства і природи, на гармонізацію матеріального і духовного життя як реального втілення екологічного імперативу. Обґрунтовується положення, що формування екологічного імперативу повинно ґрунтуватися на зміщенні акцентів етичних засад – від антропоцентризму до екоцентризму, для відновлення рівноваги між людиною та біосферою.

Ключові слова: екологічний імператив, екологічна свідомість, глобальні проблеми сучасності, антропологічна безпека природокористування, сталий розвиток суспільства.

Вступ

Потреба у сприятливому природному середовищі, достатній кількості та якості природних ресурсів, а також в екологічній безпеці була перманентно присутньою в бутті людини протягом всього існування людства. Усвідомлення цієї потреби розпочалося з того часу, коли вчені довели, що існує незалежний від волі людини нерозривний зв'язок між людством і навколишнім середовищем. Разом із тим, ми замислюємося над станом довкілля переважно тоді, коли матеріальні потреби здебільшого задоволені. Людина починає дбати про навколишнє природне середовище тоді, коли має все необхідне для підтримки гідного рівня свого життя. Це зумовлено законом людського розвитку, який полягає у тому, що спочатку задовольняються життєво необхідні потреби, а вже потім – екологічні, культурні, моральні тощо.

Водночас, сучасний історичний період характеризується тим, що екологічні проблеми в

існуванні людства поступово виходять на перше місце. Значною мірою це викликано інформатизацією суспільства, адже, згідно з дослідженнями, чим більшою мірою особистість занурюється в інформацію про стан навколишнього середовища, тим більше підвищується її екологічна самосвідомість (Otto, Kaiser, 2014).

Складний екологічний стан навколишнього середовища суттєво впливає на економіку, яка стає заручницею стану довкілля. Екологічні зміни здатні суттєво впливати на умови життя, викликаючи непередбачені зміни клімату, руйнування екосистем, виснаження природних ресурсів, а відтак – їхню нестачу. Проблема обмеженості ресурсів при невпинно зростаючому споживанні вже набула масштабу світової «пандемії». Бажання провідних країн світу вирішити свої вузькоутилітарні економічні потреби за рахунок збільшення споживання природних ресурсів, особливо в країнах «третього світу», призвело до нанесення значної шкоди здоров'ю нинішніх та непоправних наслідків для

прийдешніх поколінь. Все це формує потребу в пильній увазі до вивчення екологічних проблем сучасного суспільства, особливо у контексті усвідомлення людиною наслідків від неконтрольованого природокористування. Напрацювання нових підходів до вирішення екологічних проблем в сучасних умовах потребує нових знань про трансформацію екологічної свідомості, що й актуалізує дане дослідження.

Мета і завдання

Метою статті є аналіз напрямків трансформації екологічної свідомості в процесі формування екологічного імперативу.

Методологія дослідження

Специфікою предмета дослідження обумовлюється методологічна база, яку становить теоретичний принцип інтерсуб'єктивності в контексті розуміння взаємозв'язку і взаємопроникнення принципів об'єктивності та суб'єктивності, з подальшим усвідомленням тенденцій абсолютизації у філософському осягненні трансформації екологічної свідомості.

Результати

Природне середовище – це єдине середовище, яке є сприятливим для життєдіяльності людини. Людина перебуває у нерозривному зв'язку з природою: дихає повітрям, використовує водні ресурси, вирощує на землі продукти споживання, користується надрами, тваринними і рослинними ресурсами. Разом із тим, у ході природокористування людина безперервно знищує те, чим наділила її природа. Зокрема, вчені звертають увагу на зниження якості та родючості ґрунту внаслідок поєданого впливу природних та антропогенних факторів. В Україні темпи виснаження ґрунту, на якому вирощують продукти харчування та технічні культури, невпинно зростають, адже для відновлення своєї родючості ґрунт потребує грамотної рекультивациі.

Натомість землекористувачі, з причини переваги економічних інтересів над екологічними, намагаються за короткий проміжок часу зібрати якнайбільший урожай, тому нехтують цією вимогою. У результаті нераціонального використання земельних ресурсів виснажується поживний верхній шар ґрунту. Іншими словами, фермери вирощують все більше продуктів у ґрунті, в якому стає дедалі менше поживних речовин, при одночасному зростанні вмісту хімічних сполук, нітратів, пестицидів, гербіцидів тощо. У результаті, ми споживаємо разом із продуктами харчування дедалі більше небезпечних і навіть отруйних речовин, які накопичуються в організмі та поступово руйнують наше здоров'я і спричиняють численні хвороби. Подібні загрозливі тенденції спостерігаються і з використанням надр, водних ресурсів, забрудненням атмосфери тощо.

На саміті ООН у 2015 році були затверджені Глобальні Цілі сталого розвитку, які стали базовими при визначенні внутрішньої політики значної кількості держав. Загроза глобальної екологічної катастрофи визначала аксіологічні засади стратегії сталого розвитку, яка знайшла своє відображення у діючій в Україні державній програмі «Стратегія сталого розвитку 2020». Водночас, у своєму

дослідженні ми прагнемо віднайти ті точки дотику, які безпосередньо визначаються пріоритетом підтримки біологічного різноманіття та здорового довкілля як у декларованих концепціях, так і в тих документах, що визначають реальний порядок реалізації «Стратегії сталого розвитку 2020».

Парадигма сталого розвитку ґрунтується на вимозі захисту довкілля, соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації. Водночас, базовим положенням Концепції є необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включно з їхньою потребою у безпечному і здоровому довкіллі.

Україна прагне стати європейською державою і, як слушно зазначає А. Фесенко, цей шлях виявився досить непротим, адже питання полягає не лише у структурних і економічних змінах. Надзвичайно важливим постає також екологічний аспект. Для країн Євросоюзу досить значимими є стан навколишнього середовища, його якість, екологічно безпечні методи ведення господарської діяльності тощо (Фесенко, 2015: 243).

Натомість, існують країни, де на державному рівні зазначені вимоги ігноруються, а в поняття сталого розвитку вкладається «зручний» зміст, тим самим вихолощується справжній. Зокрема в багатьох «перехідних» країнах «стратегія розвитку» набуває формального виміру, а «перехідність» стає певним стаціонарним станом (Орденів, 2019).

В Україні термін «сталий розвиток» застосовується для означення неухильного зростання деяких економічних показників країни та окремих галузей економіки. Інколи до цього переліку додаються здійснення поодиноких, безсистемних заходів щодо окультування довкілля та поліпшення санітарних умов проживання й праці людей. Таке тлумачення терміну розкритикував Г. Дейлі. На його думку, подібний підхід є не лише помилковим, але й вкрай шкідливим, адже він є профанацією сталого розвитку (Daly, 1997). Необхідно на системному рівні організувати діяльність, яка б мінімізувала використання штучних речовин і технологій, що несуть загрозу для екосистеми, давала б можливість отримати продукцію з максимально природними властивостями, а сам процес виробництва не порушував би екологічної рівноваги. У вересні 2013 року в Україні був ухвалений довгоочікуваний Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Він повинен був стати основою технологічних і організаційних зрушень у сфері органічного екологічно безпечного сільськогосподарського виробництва. Однак європейські принципи щодо органічного виробництва українські законодавці звели до формальних ознак, адже не прописали жодних дієвих механізмів щодо їх забезпечення.

Зазначений Закон є віддзеркаленням вітчизняних уявлень про європейські цінності. Косметична «перебудова», при імпліцитному прагненні залишити все по-старому, не спроможна реально покращити життя, адже прогрес потребує зміни світогляду, іншого ставлення до себе і навколишнього світу. Без

таких ґрунтовних змін свідомості неможливо побудувати краще життя, навіть наслідуючи досконалі європейські взірці. Мусимо визнати, що екологічна криза – це в основному філософсько-ідеологічна криза, світоглядна криза, яка не підпорядкована лише економічним факторам розвитку. Хочемо акцентувати увагу на тому, що із усіх всезагальних моральних законів, що ними керується людство, лише екологічний імператив виходить за межі світу людей, і має надлюдське, ноосферне значення, що «може розглядатися як відправна точка формування сучасного наукового дискурсу та розуміння його сутності» (Drotianko, Yahodzinskyi, 2019: 5).

З позицій екологізації як частини цілісної системи соціально-економічного управління і духовного розвитку, в концепції сталого розвитку екологічні і соціально-економічні прагнення на світоглядному ґрунті у перспективі поєднуються. У даному контексті М. Реймерс зазначав, що оскільки людство стало глобально цілісним фізично, політично і економічно, але не соціально, відбувається поглиблення вже існуючих глобальних проблем, викликаних нерівномірністю економічного, науково-технічного і соціального розвитку розвинутих країн і країн третього світу, зокрема, екологічної кризи. Він вважав, що у таких умовах екологічна політика держав повинна стати домінуючою в усій світовій політиці, бо вона визначає можливості і шляхи виживання людства загалом, всіх і кожного. У даному випадку наука, політика та ідеологія йдуть поруч, причому «екологія виявляється інструментом, який формує світогляд екологічного етапу розвитку загальнолюдської культури» (Реймерс, 1994: 272). Це означає, що у ході формування економічної свідомості потрібно пов'язувати стратегію розвитку зі стратегією збереження довкілля, оскільки, за відсутності системи обмежень, вплив ринкових механізмів зумовлює над експлуатацію і зневагу суспільними потребами. Цей фактор повинен виступати своєрідним екологічним імперативом. У зв'язку із цим необхідно виділити державно-правовий механізм екологічного управління, який, за означених умов, може стати певним інституціолізованим засобом формалізації екологічного імперативу на системному рівні.

Постає питання, чому при такій кількості екологічних проблем, погіршенні стану навколишнього природного середовища, нерациональному використанні природних ресурсів мають місце численні порушення екологічного законодавства України? Висновок є очевидним – механізм захисту навколишнього природного середовища і раціонального природокористування не спрацьовує через відсутність належного рівня екологічної свідомості.

Встановлення стійких зв'язків між конкретними екологічними умовами, в яких реалізується система взаємоспівдії людини та природи, була визначена нашим співвітчизником В. Вернадським як ноосфера. Визначаючи ноосферу як нову, вищу стадію біосфери, пов'язану з виникненням і розвитком у ній людства, яке, пізнаючи закони природи та вдосконалюючи техніку, починає завдавати визначального впливу на хід процесів у охопленій його впливом сфері Землі, докорінно змінюючи її в

ході своєї діяльності. Управління державою було і залишається найважливішим інструментом досягнення бажаного стану, і навіть більше того – засобом приведення зовнішнього середовища у відповідність до намірів людини (Афонін та ін., 2012). У цьому сенсі прийняття екологічного імперативу поведінки людини з урахуванням реальних загроз визначає розгортання структури і напрямків соціально-економічного розвитку людства.

Вітчизняні дослідники Ю. Скалецький та Л. Яценко, розглядаючи екологічний імператив у контексті пріоритету суспільного розвитку України, слушно зазначали, що необхідною умовою збереження та відтворення навколишнього середовища є формування екологічного імперативу шляхом екологізації суспільної свідомості та моралі, формування принципово нових цінностей, пріоритетів та світоглядних орієнтирів соціально-економічного розвитку (Скалецький, Яценко, 2011: 44). Мова йде про той стан, який сформований перед початком другого десятиліття XXI ст., а саме – про екологічні ризики та небезпеки при поточному стані асиміляції людини та її технологічної діяльності у глобальну біосистему планети.

Зазначимо, що реалізація будь-якого масштабного соціального проекту повинна ґрунтуватися на цілераціональній діяльності людини. Вивчаючи проблему людини в контексті глобальних перетворень, необхідно пам'ятати про значення імперативу епохи глобалізації – мислити глобально, діяти локально. Разом із тим, низка фахівців у різних галузях застерігають, що було б великою помилкою вважати, що екологічні проблеми, зокрема глобальне потепління, забруднення водних ресурсів, зменшення площі лісів, можна подолати за допомогою лише економічних і технологічних важелів, удосконалюючи природозахисне законодавство країн. На це ж указує й негативний вітчизняний досвід.

Екологічна криза в Україні значною мірою зумовлена усталеними цінностями та категоріями технократичного суспільства, без коригування яких не можна змінити ситуацію у природоохоронній сфері на краще. Місце екології має стати визначальним у новій системі аксіологічних засад. Отже, ми знову повертаємося до важливості формування екологічної свідомості, як духовного базису подолання екологічних проблем. Необхідною умовою збереження та відтворення навколишнього середовища є формування екологічного імперативу шляхом екологізації суспільної свідомості та моралі, формування принципово нових цінностей, пріоритетів та світоглядних орієнтирів соціально-економічного розвитку.

За сучасних умов екологічна політика посідає одне з найважливіших місць у світовому розвитку. Це пов'язано з інтенсифікацією діяльності людини, наслідком якої є зміни теплового режиму планети, складу атмосфери й світового океану, фону радіоактивності, співвідношення водної та суші в окремих регіонах. Негативні наслідки зазначеного впливу можуть спричинити екологічну кризу, що вже проявляється в забрудненні навколишнього середовища токсичними відходами, у нестачі продовольчих і енергетичних ресурсів і, як наслідок

цього, – зменшенні чисельності окремих видів у популяції та зміні її структури, зміні генетичного фонду, демографічному дисбалансі людства. Невтішні прогнози щодо накопичення цих негативних факторів зумовлюють небезпеку переходу екологічної кризи в екологічну катастрофу, що загрожує загибеллю всієї цивілізації.

Зростаюча кількість населення планети, підвищення рівня життя, збільшення споживання продуктів, товарів і послуг у світі, де природні ресурси обмежені та, переважно, є невідновлюваними, при нинішніх темпах споживання в найближчі десятиліття приведуть до незворотного екологічного та ресурсного колапсу. Зважаючи на це, український дослідник В. Буряк зазначає, що психологічна складова залежності від демонстративного та постійного споживання стала очевидна у світових масштабах після початку світової економічної кризи влітку 2008 року (Буряк, 2011). Дійсно, сучасні маркетингові стратегії, що інтегровані у потреби суспільства споживання, окрім безпосередньої мети – вимивання коштів з кишень споживачів, мають й інші «побічні» ефекти у вигляді негативного інтегративного впливу на антропосоціогенез та екологічний стан довкілля.

Британські та американські вчені М. Хурст, Х. Дітмар, Р. Бонд і Т. Кассер провели цікаве дослідження на тему впливу матеріальних цінностей особистості на її ставлення до захисту природи та рівень екологічної поведінки. Для вимірювання критерію особистого ставлення до довкілля та екологічної поведінки використовувався популярний у зарубіжних дослідженнях опитувальник *The New Ecological Paradigm* (NEP), а для вимірювання цінностей використовувалася шкала *Material Values Scale*. На підставі проведених опитувань, вченими було з'ясовано, що суб'єкти з високим рівнем домінування матеріальних цінностей демонструють більш низький рівень екологічного ставлення і екологічної поведінки, ніж суб'єкти, для яких матеріальні цінності не є пріоритетними (Hurst and other, 2013). Отже, матеріальні цінності «суспільства споживання» справляють значний вплив на афективну і дискурсивну компоненти екологічної свідомості, що, зокрема, детермінує й когнітивну складову. Прихильники матеріальної системи цінностей просто не здатні загалом усвідомити тієї шкоди, яку справляють установки «суспільства споживання» на довкілля.

Свого часу питання про взаємообумовленість проблем економічного, екологічного і соціокультурного характеру, а натомість – і про інтегративне, комплексне їхнє дослідження поставив М. Мойсеєв. Спираючись на вчення В. Вернадського про біосферу та її поступовий перехід у ноосферу на основі перетворення людиною навколишнього середовища відповідно до певних цілей і інтересів, а також, на цій підставі, про роль людини у майбутньому як основного фактору еволюції біосфери, він розробляв теорію «екології Людини» крізь призму поєднання різноманітних факторів її життєдіяльності: природних, науково-технічних, економічних, соціально-культурних, при цьому враховуючи, звичайно, наявність відмінності

цілей, суперечливості устремлінь, ціннісних настанов людей, які живуть у різних політичних, соціальних і природних умовах. При цьому він вважав, що саме «екологічний імператив» змушує людей шукати і приймати відповідні рішення для забезпечення «коеволюції людини і біосфери». Останню він називає «умовою, необхідною для збереження людства у складі біосфери, тобто виживання людини на планеті» (Мойсеєв, 1995: 8). Визначаючи екологічний імператив як «межу допустимої активності людини, яку вона не має права переступати за жодних обставин» (Базилевич, 2010: 8), тим самим він регламентує новий принцип взаємодії людини з природою.

У найзагальнішому вигляді під екологічним імперативом найчастіше розуміють форму заборон і обмежень, що розповсюджуються на будь-яку людську діяльність, для збереження живої природи, видового різноманіття планети, захисту навколишнього середовища від надмірного забруднення як безумовних пріоритетів. Українські науковці Ю. Скалецький, В. Базилевич, Ю. Туниця, Е. Семенюк та інші досить серйозно досліджували екологічний імператив у контексті його впливу на стратегію розвитку суспільства. За аналогією з Кантовим категоричним імперативом вчені визнають вимогу дотримуватися правил охорони довкілля, комплексу пріоритетних та обов'язкових до виконання обмежень діяльності людини як таких, що можуть призвести до катастрофічних наслідків для людства. Однак, на нашу думку, така критична форма екологічного імперативу не зовсім адекватно відображає його аксіологічне значення та, відповідно, не може повною мірою окреслити його вплив на трансформації екологічної свідомості.

Ми вважаємо, що трансформації екологічної свідомості відбуваються під взаємообумовленим впливом інформаційного, світоглядного та психологічного компонентів, на які, у свою чергу, справляють вплив духовні, когнітивні та соціокультурні фактори, що домінують у суспільстві.

Американський учений-природознавець Т. Беррі, критикуючи соціальні інституції за їхню нездатність забезпечити співіснування людини в гармонії з природним середовищем, зазначав: «Довкілля не належить людській спільноті, а екологічний імператив не є категорією, похідною від людської етики. Швидше навпаки, етика людини є похідною від екологічного імперативу, адже основна етична норма полягає у забезпеченні процвітання спільноти та кожної окремої людини в ній» (Berger, 1999: 105). Ми підтримуємо таке розкриття екологічного імперативу, адже вважаємо, що він проявляється в етичній системі людства як відмова від нинішнього руйнівного курсу та прагнення до більш природної форми існування цивілізації.

Виходячи з широкого розуміння взаємозв'язку людини з природою, екологічний імператив вимагає зміщення акцентів етичних засад – від антропоцентризму до екоцентризму, що призведе до відновлення рівноваги між людиною та біосферою. У цьому контексті Г. Грін, розвиваючи ідеї Т. Беррі, зазначав: «Нам потрібні закони, що визнають права інших, окрім людини, складників

біосфери Землі, та етика, що дає людським спільнотам кодекс правил, щодо взаємодії з природним середовищем» (Green, 2000: 12).

На думку Ю. Туниці, одним із ключових чинників сталого розвитку держави і консолідації суспільства навколо вирішення екологічних та економічних проблем постає екологічний імператив, який передбачає запровадження нового способу господарювання, наближеного до законів природи та заснованому на раціональному використанні, превентивній охороні та своєчасному відтворенні якості умов природного життєвого докільля та природних ресурсів (Туниця, 2011: 146).

У Стратегії національної безпеки України серед загроз екологічній безпеці зазначено надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України. Водночас, у Стратегії відсутнє бачення розвитку базових компонентів природокористування: природних ресурсів (лісів, води, землі, тварин, надр, комплексів біогеоценозів та біогеохімічних циклів) як необхідної умови існування суспільства. Відсутня увага до проблем водних ресурсів, кліматичних викликів, катастрофічних загроз, пов'язаних з ерозією ґрунтів та їх дегуміфікацією, деградації лісів, збіднення біоресурсів водою та мінеральних ресурсів. Досить показовим є те, що у Стратегії сталого розвитку України до 2020 р. (Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020») серед визначених 25 індикаторів немає жодного, що стосувався б докільля.

На нашу думку, екологічний імператив визначає вимоги до трансформації екологічної свідомості, формування відповідної екологічної політики і впровадження її в усі сфери життя. Разом із тим, зважаючи на загальний стан ресурсів у центрі уваги повинна перебувати навіть не людина, яка дійсно має право на здорове і плідне життя в гармонії з природою. Необхідно забезпечити рівність можливостей розвитку і збереження навколишнього середовища як для нинішнього, так і для майбутніх поколінь. Охорона навколишнього середовища повинна стати невід'ємною частиною загального соціально-економічного процесу і не може розглядатися у відриві від нього.

На відміну від існуючої практики, акцент слід перенести на здійснення заходів щодо екологізації економічної діяльності, у першу чергу, на усунення причин негативних техногенних впливів, а не їхніх наслідків. Соціально-економічний розвиток має бути спрямований на покращення якості життя людей у допустимих межах господарської місткості екосистем. Вкрай необхідно впроваджувати заходи з екологізації свідомості та світогляду людини, системи виховання й освіти. Ці вимоги відображають сутність екологічного імперативу, нерозривний та органічний взаємозв'язок соціальних, екологічних і економічних цілей сталого розвитку.

Для виживання й розвитку цивілізації стає очевидною необхідність формування принципово нового світобачення, яке б відображало органічні взаємозв'язки і залежності між людиною та природою, між суспільством і природним середовищем, тобто формування такої ідеології, яка

б указувала шляхи подолання суперечностей між економічною та екологічною системами і забезпечувала конструктивне вирішення проблем сталого розвитку.

Спираючись на ноосферне вчення нашого великого співвітчизника В. Вернадського, на нову еколого-економічну теорію й прийнятий консенсусом більшості країн світу принцип сталого розвитку, лише екологічно свідоме суспільство здатне подолати затяжну еколого-економічну кризу й забезпечити нормальні екологічні та соціально-економічні умови життя людини в Україні. Мова йде про формування ідеології, яка відобразить причинно-наслідкові взаємозв'язки й залежності між станом використання природних ресурсів, якістю природного життєвого докільля, з одного боку, й соціально-економічним розвитком та здоров'ям людей, з іншого.

Надзвичайно важливим чинником, який особливо гостро виявляється в умовах деградації природного середовища й виснаження природних ресурсів, є усвідомлення спільної долі. Усвідомлення життєво необхідної потреби діяти у відповідності до екологічного імперативу є необхідною умовою подолання негативних тенденцій в екологічній сфері. Основним інструментом для реалізації цього є трансформація свідомості суспільства у бік її екологізації, спрямованої на досягнення оптимальної взаємодії суспільства і природи, на гармонізацію матеріального і духовного життя як реального втілення екологічного імперативу.

Отже, вирішення глобальних проблем не може бути простим і безболісним, адже даються взнаки історичні традиції, економічні інтереси впливових політичних сил, тиснуть застарілі стереотипи, ще спалахують різноманітні суперечності між різними країнами. Шляхи історичного руху людського суспільства до вирішення життєво важливих, а тим більше доленосних проблем складні, альтернативні і різноманітні. Для подолання існуючих та нових суперечностей глобального масштабу людству необхідно, в першу чергу, відмовитися від протистояння у мисленні, поступово виробляючи так звану глобальну екологічну свідомість, в основі якої лежить визнання гетерогенності, багатополюсності, природо вимірності та неоднозначності розвитку сучасної людської цивілізації.

Обговорення

Вже традиційно екологічні проблеми належать до комплексу глобальних проблем сучасності, які загалом є негативним наслідком індустріального розвитку доби Модерну. В. Лук'янець і О. Соболев зазначають, що «Молох модерну» – науково-технічний прогрес – зажадав грандіозних жертв у повоєнні роки. Серед цих жертв вони називають появу озонових дір, кислотних і радіоактивних дощів, забруднення світового океану, отруєння ґрунту і атмосфери, Чорнобилю, СНІДу, парникового ефекту тощо, які «глобально загрожують існуванню антропоності у світі» (Лук'янець, Соболев, 1998: 43). Дослідники вважають, що названі негативні наслідки науково-технічного прогресу епохи Модерну переконали людство у згубності подальшого приборкання

природи, незважаючи на ті позитивні моменти, які модерн приніс суспільству в його економічному розвитку. У зв'язку з цим, метою сучасної постнекласичної науки повинна стати «не стільки пізнавальна цінність знань про зовнішній світ людини, скільки визначення пріоритетів соціокультурної природи» (Drotianko, Abysova, Chenbai, Shorina, 2020).

Стурбованість зростанням екологічних проблем відслідковується і у висновках А. Гора, який звертає увагу на недоліки сучасної капіталістичної системи, зазначаючи, що «гірка правда полягає у тому, що наша економічна система частково сліпа... У її розрахунках часто не враховується цінність того, що набагато важче купити чи продати: чистої води і свіжого повітря, краси гір, лісів з різноманітною флорою і фауною і т.д. Саме часткова сліпота нинішньої економічної системи і є могутньою силою, яка стоїть за ірраціональними рішеннями, які стосуються екології нашої планети» (Гор, 1999: 560). Вважаючи неприпустимим подальше забруднення навколишнього середовища, він пропонує здійснити конкретні радикальні заходи на урядовому рівні.

Враховуючи те, що екологічні проблеми, які породжені технократичною цивілізацією, мають глобальний вимір, втеча від них є неможливою, як і повернення назад «до природи». Глобальні екологічні проблеми не віршуються на індивідуальному рівні. Не можна сказати: мені це не подобається, або мене це не стосується. Необхідна трансформація суспільної екологічної свідомості та формування нових, орієнтованих на природу, ментальності та моральності людини, що виступлять духовним базисом подолання глобальних екологічних проблем.

Висновки

Трансформація економічної свідомості повинна проходити по лінії стратегії розвитку, пов'язаної зі стратегією збереження довкілля, оскільки, за відсутністю системи обмежень, вплив ринкових механізмів зумовлює над експлуатацію і зневагу суспільними потребами. Реалізація цих стратегій можлива за рахунок оптимізації цих взаємовідносин шляхом трансформації екологічної свідомості під взаємообумовленим впливом інформаційного, світоглядного та психологічного компонентів, на які, у свою чергу, справляють вплив духовні, когнітивні та соціокультурні фактори, що домінують у суспільстві. Враховуючи це, врятувати людство від глобальних екологічних загроз можливо лише за умов зміщення акцентів етичних засад від антропоцентризму до екоцентризму, що призведе до відновлення рівноваги між людиною та біосферою.

Список літератури

1. Berry T. The Great Work / T. Berry. – New York: Three Rivers Press, 1999.
2. Daly H. Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development / H. Daly. – Boston, Massachusetts: Beacon Press, 1997.
3. Drotianko L. Post-non-classical science in the age of informatization of society: functional aspect / L. Drotianko, M. Abysova, N. Chenbai, T. Shorina // E3S Web of Conferences 157, 04003 (2020). Retrieved from: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015704003KTTI-2019>
4. Drotianko L. V. Vernadsky: from the geochemistry of technogenesis to the scientific thought of the global society /

L. Drotianko, S. Yahodzinsky // E3S Web of Conferences 135, 03079. ITESI-2019. Retrieved from: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913503079>. (2019).

5. Green, H. Thomas Berry's Great Work / H. Green // The Ecozoic Reader. – 2000. – Vol. 1, 1.
6. Hurst M. The relationship between materialistic values and environmental attitudes and behaviors: A meta-analysis / M. Hurst, H. Dittmar, R. Bond, T. Kasser // Journal of Environmental Psychology. – 2013. – Vol. 36, P. 257-269.
7. Otto S. Florian Ecological behavior across the lifespan: Why environmentalism increases as people grow older / S. Otto, G. Kaiser // Journal of Environmental Psychology. – 2014. – Vol. 40. – P. 331-338.
8. Афонін Е. А. Вдосконалення державно-управлінських відносин в умовах трансформації українського суспільства / Е. А. Афонін, О. Л. Валецький, В. В. Голубь, та ін.; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова. – К.: НАДУ, 2012 р. – 298 с.
9. Базилевич В. Екологічний імператив економічної освіти у контексті глобалізаційних викликів / В. Базилевич // Вісник Національної академії наук України. – 2010. – № 8. – С. 15-19.
10. Буряк В. В. Динаміка культури в епоху глобалізації: ноосферний контекст / В. В. Буряк. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. – 462 с.
11. Гор А. Земля на чаше весов. В поисках новой общей цели / А. Гор // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – 631 с.
12. Мельник Л. Г. Екологічна економіка / Л. Г. Мельник; [3-е вид. випр. і допов.]. – Суми: Університетська книга, 2006. – 367 с.
13. Моисеев Н. Н. Современный антропогенез и цивилизационные разломы. Эколого-политологический анализ / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1995. – № 1. – С. 3-30.
14. Орденос С. С. Соціальна лімітованість як стаціонарний стан транзитивних суспільств глобалізованого світу / С. С. Орденос // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2019. – № 1. – С. 55-66. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14016>
15. Реймерс Н. Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н. Ф. Реймерс. – М.: Россия молодая, 1994. – 367 с.
16. Скалецький Ю. М. Екологічний імператив як пріоритет суспільного розвитку України / Ю. М. Скалецький, Л. Д. Яценко // Стратегічні пріоритети. – 2011. – №1 (18). – С. 44- 48.
17. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
18. Туниця Ю. Ю. Екологічний імператив сталого розвитку регіонів України: в пошуках чинників консолідації суспільства / Ю. Ю. Туниця // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.19 – С. 146-156.
19. Фесенко А. М. Органічне виробництво: європейські і українські підходи / А. М. Фесенко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2015. – Вип. 156. – С. 243-250.

References

1. Afonin, E. A., Valevskyi, O. L., Holub, V. V. and others. (2012). Vdoskonalennia derzhavno-upravliniyskykh vidnosyn v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva [Improving public administration relations in the conditions of transformation of Ukrainian society]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
2. Bazylevych, V. (2010). Ekolohichnyi imperatyv ekonomichnoi osvity u konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv [The Ecological Imperative of Economic Education in the Context of Globalization Challenges]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 8: 15-19 [in Ukrainian].
3. Berry, T. The Great Work. (1999). New York: Three Rivers Press.
4. Buryak, V. V. (2011). Dinamika kul'tury v epokhu globalizatsii: noosfernyj kontekst [The dynamics of culture in the era of globalization: noospheric context]. Simferopol: DIAJPI [in Ukrainian].
5. Daly, H. (1997). *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*. Boston, Massachusetts: Beacon Press.
6. Drotianko, L., Abysova M., Chenbai N., Shorina T. (2020). Post-non-classical science in the age of informatization of

society: functional aspect. Retrieved from: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015704003KTTI-2019>.

7. Drotianko, L., Yahodzinskiy, S. (2019). V. Vernadsky: from the geochemistry of technogenesis to the scientific thought of the global society. *E3S Web of Conferences* 135, 03079. *ITESE-2019* <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913503079>

8. Fesenko, A. M. (2015). Orhanichne vyrobnytstvo: yevropeiski i ukrainski pidkhody [Organic production: European and Ukrainian approaches]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka, Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture*, 156: 243-250 [in Ukrainian].

9. Gor, A. (1999). Zemlya na chashe vesov. V poiskakh novoj obshhej czeli [Earth on a bowl of scales. In search of a new common goal]. *Novaya postindustrial'naya volna na zapade* [A new post-industrial wave in the west]. Moscow:Academia [in Russian].

10. Green, H. (2000). Thomas Berry's 'Great Work. The Ecozoic Reader. Vol. 1, 1.

11. Hurst, M., Dittmar, H., Bond, R., Kasser, T. (2013). The relationship between materialistic values and environmental attitudes and behaviors: A meta-analysis. *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 36: 257-269.

12. Lukianets, V. S., Sobol, O.M. (1998). *Filosofskiy postmodernizm. [Philosophical postmodernism]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

13. Melnyk, L. H. (2008). *Ekolohichna ekonomika [Ecological economy]*. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].

14. Moiseev, N. N. (1995). *Sovremennyy antropogenez i civilizatsionnye razlomy. Ekologo-politologicheskij analiz*

[Modern Anthropogenesis and Civilizational Faults. Ecological and Political Science Analysis]. *Voprosy filosofii, Problems of Philosophy*, 1: 3-30 [in Russian].

20. Ordenov, S. (2019). Sotsialna liminalnist yak statsionarnyi stan tranzytivnykh suspilstv hlobalizovanoho svitu [Social liminality as the stationary state of transitive societies in globalized world]. *Visnyk Natsionalnoho aviaiiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 1: 55-66. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14016>

15. Otto, S., Kaiser, G. (2014). Florian Ecological behavior across the lifespan: Why environmentalism increases as people grow older. *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 40, 331-338.

16. Rejmers, N. F. (1994). *Ekologiya (teorii, zakony, pravila, principy i gipotezy) [Ecology (theories, laws, rules, principles and hypotheses)]*. Moscow: Rossiya molodaya [in Russian].

17. Skalets'kyi, Yu. M., Yatsenko, L. D. (2011). Ekolohichnyi imperatyv yak prioritet suspilnoho rozvytku Ukrainy [Ecological imperative as a priority of social development of Ukraine]. *Stratehichni priority, Strategic priorities*, 1 (18): 44-48 [in Ukrainian].

18. *Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020» [Sustainable Development Strategy "Ukraine - 2020"]*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].

19. Tunytsia, Yu.Iu. (2011). Ekolohichnyi imperatyv staloho rozvytku rehioniv Ukrainy: v poshukakh chynnykiv konsolidatsii suspilstva [Ecological imperative of sustainable development of regions of Ukraine: in search of factors of society consolidation]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 21.19: 146–156 [in Ukrainian].

А. Н. Клешня

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ИМПЕРАТИВ КАК ФАКТОР АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ БЕЗОПАСНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА.

В статье рассматриваются направления трансформации экологического сознания в процессе формирования экологического императива. Указывается на недостаточность институциональных изменений по регулированию природопользования для обеспечения преодоления экологических проблем. Отмечается, что основным инструментом для преодоления негативных тенденций в экологической сфере является трансформация сознания общества в сторону его экологизации, направленной на достижение оптимального взаимодействия общества и природы, на гармонизацию материальной и духовной жизни как реального воплощения экологического императива. Обосновывается положение, что формирование экологического императива должно основываться на смещении акцентов этических принципов – от антропоцентризма к эоцентризму, для восстановления равновесия между человеком и биосферой.

Ключевые слова: экологический императив, экологическое сознание, глобальные проблемы современности, антропологическая безопасность природопользования, устойчивое развитие общества.

H. Kleshnia

ECOLOGICAL IMPERATIVE AS A FACTOR OF ANTHROPOLOGICAL SECURITY OF MODERN SOCIETY

Introduction. The article outlines the directions of ecological consciousness transformation in the process of formation of ecological imperative. The complex ecological state of the environment significantly affects the economy, which becomes hostage to the state of the environment. All the mentioned above creates the need for close attention to the study of environmental problems of present-day society, especially in the context of human awareness of the consequences of uncontrolled use of nature. **The aim and tasks** are an analysis of the directions of ecological consciousness transformation in the process of formation of ecological imperative. **Research methods.** The specificity of the subject of the study determines the methodological basis, which is the theoretical principle of intersubjectivity, in the context of understanding the relationship and interpenetration of the principles of objectivity and subjectivity. **Research results.** The natural environment is the only environment favorable for human life. Man is inextricably linked with nature. At the same time, in the course of natural resource use, man is continuously destroying what nature has endowed him with. Awareness of the common destiny is an extremely important factor, which is especially acute in the conditions of environmental degradation and depletion of natural resources. Awareness of the vital need to act in accordance with the environmental imperative is a necessary condition for overcoming negative trends in the environmental sphere. The main tool for the realization of this objective is the transformation of social consciousness towards its greening, aimed at achieving optimal interaction between society and nature, the harmonization of material and spiritual life as a real embodiment of the ecological imperative. **Discussion.** Traditionally, environmental problems belong to a set of today's global problems, which are considered to be a negative consequence of modernization. The negative consequences of scientific and technological progress and industrialization of the Modern era have convinced the mankind of the perniciousness of the way to further curb nature. They account for transformation of public environmental consciousness and the formation of new, nature-oriented, human mentality and morality, which will serve as a spiritual basis for overcoming global environmental problems. **Conclusion.** The transformation of economic consciousness has to take place along the lines of a development strategy related to the strategy of environmental protection, because, in the absence of a system of restrictions, the influence of market mechanisms determines the exploitation and neglect of social needs. Given that, it is possible to save humanity from global environmental threats only if the emphasis of ethical principles is shifted from anthropocentrism to ecocentrism, allowing to restore "man- biosphere" balance.

Keywords: ecological imperative, ecological consciousness, global problems of the present, anthropological safety of nature use, sustainable development of society.